

Magnifice Rector! Tisztelt Dékán Asszony! Tisztelt Kari Tanács! Kedves Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!

Régi idők tanújaként beszélni egy nagy múltú intézmény ünnepére összegyűlt vendégek előtt, közöttük céhbeli és pártfogók, valamint az intézmény tagjai, tudós tanárok és szépreményű fiatalok előtt — nagy tisztesség ez, de nehéz feladat. Kilencven évre visszanezni szűk negyedórában lehetetlen, de most kötelesség. Nem szaporítom a szót, nekivágok.

Saját gyermekkorommal kezdem. Eléggé természetes, hogy öt éves óvodásként, egy Berettyó parti városkában még mit sem tudtam arról, hogy létezik a világon egyetem, Magyarországon pedig van Szeged nevű város. Ebből a kényelmes állapotból egy késő őszi estén szüleim beszélgetése mozdított ki, amelyből kiderült, hogy „a szegedi egyetemen Szent-Györgyi Albert C-vitamint csinált paprikából, és ezért megkapta a Nobel-díjat”. Ebben a mondatban majdnem minden főnév titokzatos volt számomra, kivéve a paprikát, amit akkor még nem szerettem, és az Albert keresztnévet, amelyet történetesen édesapám is viselt. Kíváncsiságomra aztán életkoromhoz illő felvilágosítást kaptam arról, mi is az az egyetem, és hány óráig kellene vonatozni, hogy Szegedre érjünk. A dolog tudományos és gazdasági vonatkozásáról csak annyi volt a magyarázat, hogy „nagy találmányért sok pénzt adnak”. (Erről akkor, gyerekfejjel, nem sejtettem, hogy nem általános érvényű igazság...)

Néhány évvel később, azok a nehéz évek, amelyekről kedves kollégám, Dombi Jóska bátyám már megemlékezett, sok új főnév jelentésére is megtanítottak, mégpedig audiovizuális módszerrel: agyúdörgés, légitámadás, Sztalin-gyertya (akkoriban szigorúan „a” betűvel), és megszerettették velem a paprikát, meg egyáltalán mindent, amit meg lehetett enni. De a szegedi egyetem is azidőtájt került szóba ismét. Rokonok, ismerősök fejtörő kérdéseire rendszerint megtaláltam a helyes választ, s ekkor hangzott el szülőm szájából az emlékezetes mondat: „Ezt a gyereket, ha rá is megy a kis föld, akkor is taníttatjuk!” A teljesség kedvéért, a kis föld közel kettő kataszteri hold szántó volt. A földcske gondját aztán évek múltán, a szigorú ötvenes évek elején az állam kéretlenül is levette szüleim válláról, de levette róla a taníttatásom terhét is. Így kerülhettem kerek hat évtizeddel ezelőtt a Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Karára elsőéves gólyaként, ráadásul — vagy ahogy ma mondanák, bónuszként — annak is a matematikát tanító és művelő Bolyai Intézetébe.

A Kar — eredeti nevén a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Matematikai és Természettudományi Kara — akkor már 79 éves volt. Nem lennék számtanista, ha nem tenném hozzá: éppen annyi, mint csekélységem a most folyó évben. Ám az egyetem csak az első világháború végéig működhetett

Kolozsvárott, azután 1921-ben Szeged fogadta be. A város és az egyetem frigyek sok éven át különös házasság volt, amely Klebelsberg Kunó erőteljes biztatására jött létre. A város nagyjai ugyan kezdettől fogva tisztességgel támogatták az egyetemet, de a helyi polgárság eleinte kevéssé érezte és kevésre értékelte a jelenlétét. Bizonyoság erre ez az 1925-ben kiadott könyvecske, amelyet most felmutatok. Ez az akkori szegedi „Ki kicsoda?”, amely száz jeles szegedi polgárt mutat be, és közöttük egyetlen egyetemi professzor sincsen. Klebelsberg azonban újból lépett: hazahívta, külföldről Szegedre, a fiatal kutatóként már nemzetközi hírű Szent-Györgyi Albertet. Ő Szeged és vidéke ikonikus növényéből, a paprikából izolálta az általa már korábban felfedezett hexuronsavat — mai nevén az aszkorbinsavat —, és felderítette szerepét a biológiai égésfolyamatokban, amiért 1937-ben orvosi-élettani Nobel-díjat kapott. Ettől kezdve vált a különös házasság boldog házassággá, és, amint mondtam, ekkor tudtam meg, hogy van Szeged, van ott egyetem, és — legalábbis gyermeki értelmem szintjén — azt is, hogy létezik természettudomány. Ezen a ponton a kedves jelenlevők közül valaki közbeszólhat, hogy „de hiszen Szent-Györgyi az orvoskar professzora volt”. Ezt megelőzendő megemlítem, hogy Cambridge-ben szerezte kémiai doktorátusát, onnan hívta meg Szegedre Klebelsberg, és a harmincas évek második felében ő vezette az itt ünneplő Kar Szerves Kémiai Tanszékét.

Létezett és dolgozott a Kar a második világháborús front áthaladásának évében is. 1944 november 3-án az országban először Szegeden indult újra a felsőfokú természettudományos oktatás a félelem nélkül — vagy talán éppenséggel racionálisan gondolkodva — Szegeden maradt Bartucz Lajos és Riesz Frigyes professzorok, valamint az utóbbi adjunktusa, Kalmár László előadásaival. Riesz 1945 tavaszán a városba hamarosan visszatért professzorok rektorrá is választották. Hermann Egyed, a tudós premontrei kanonok, akkori bölcsészkar dékán, így ír Riesz Frigyes rektori működéséről emlékirataiban: „Amikor sok nagy tudós kicsinek bizonyult... ő megalkuvás nélkül képviselte az egyetem érdekeit.”

Visszatérve szegedi diákéveimhez, a máig gyakran és nem ok nélkül csúful emlegetett ötvenes évek első fele — bevallom, számomra a tudománnyal, kultúrával és az élet más szépségeivel való ismerkedés felejthetetlen időszaka — paradox módon a Természettudományi Karnak is egyik fénykora volt. 1951-től 55-ig hét Kossuth-díjat kaptak a kar tudósai, névszerint és betűrendben Ábrahám Ambrus ideganatómus, Budó Ágoston fizikus, Fodor Gábor szerves kémikus, Kiss Árpád szervetlen kémikus, Koch Sándor mineralógus, Rédei László és Szőkefalvi-Nagy Béla, matematikusok. Közülük az utolsóként említett három professzornak összesen 14 autogramja díszíti indexem megsárgult lapjait; két mesterem mellett Koch Sándoré azért, mert ő volt az útrabocsátó dékánom. Máig a szemem előtt van sudár és szikár alakja, ahogyan az Aulában

kézszerítással átadja tanári oklevelemet, s hallom barátságos bariton hangját: „Jó munkát, fiacskám!” De a kar további akkori professzorainak neve is felejthetetlen: Greguss Pál, a paleobotanika nagy alakja, Kalmár László, az informatika úttörője, Prinz Gyula, Belső-Ázsia legendás kutatója.

A következő évtizedekre már kevés időm marad. A hatvanas évek derekán jelent meg Szegeden az első számítógép, négyezer elektroncsővel, amelyeknek még a hűtése is komoly műszaki feladatot képezett. Utódja már tranzistoros volt, aztán a hetvenes években itt is hozzájutottunk az integrált áramkörös nemzedékhez, pár évvel később pedig jött a VLSI technológia és a személyi számítógépek. Sok történet kering arról, hogy a szakemberek milyen kevéssé látták előre ezt a viharos fejlődést. Számomra a 20. század végén az volt a legszórakoztatóbb, hogy még a hivatásos és zseniális fantaszta Stanislaw Lem is úgy képzelte az ötvenes években, hogy a Vénuszra induló hatalmas űrhajó térfogatának jelentős részét majd a számítógépterem teszi ki. A gyors hazai haladásban Szegednek kiemelkedő szerepe volt. A kezdeti évek mai szemmel nézve primitív gépein meg Kalmár nagyszerű előadásain nevelkedett a hetvenes-nyolcvanas évek hazai számítástechnikai vezérkarának meghatározó része.

Ha a későbbi évtizedekhez is egy-egy tudományágat akarunk kapcsolni, a hetvenes éveké a biológia. Az akadémiai kutatóközpont létrejötte fermentálta ennek a továbbfejlődését Karunkon is, amely biztosította a fiatal kutatók utánpótlását, másrészt a két intézmény kapcsolata az érett szakemberek számára kölcsönösen előnyös lehetőségeket nyitott. A nyolcvanas éveké a fizika, ez volt az első nagy áttörés időszaka a szegedi lézerkutatásban. (A másodiknak a fejleményeit most figyeljük, léleket-visszafojtva.) A kilencvenes éveké az informatika, amely ekkorra vált önálló tanszék- és tudománycsoporttá. Egyik szülője a matematika volt, amelyet Karunk később nagyívű pályát befutott egykori ifjú professzora, Lovász László úgy nevezett, hogy *a tudományok szolgálóleánya és királynője*. Hogy az ő metaforáját folytassam, az informatika a kilencvenes években lett — itt és az egész világon — mindenki segédmunkása és a tudományok generálisa. A kétezres évekről nem merek két mondatban beszélni, ahhoz nincs meg a történelmi távlat. De itt ülnek köztünk azok a kutatók, akiknek a tudományáról a százéves jubileumi gyűlésen eshet majd szó — és most szándékosan nem nézek senkire.

A befejezéshez közeledve — ha már ezen a szószéken állok — tiszteletadásként hírneves tanárom, Szókefalvi-Nagy Béla előtt, hadd idézzem egy gondolatát, amelyet bő hatvan évvel ezelőtt a Kar elé terjesztett. Tudni kell róla, hogy fontolva haladó ember volt, aki megadta a császárnak is, ami a császáré, szakmán kívül is érvényesülő nagy tekintélye pedig igazságosságából származott. Akkor ezt írta, az oktatók nyelvismeretének fejlesztését javasolva: „Természetesen senki nem gondolhat arra, hogy a megfelelő nyelvismeret a

tudományos segédszemélyzet sorába való kinevezés feltételül állapították meg. Ez igazságtalan előnyhöz juttatná azokat, akiknek szüleik gazdasági és szociális helyzete folytán módjukban volt idegen nyelveket tanulni. Ellenben felette kívánatosnak látszik, hogy a tudományos segédszemélyzet tagjai kineveztetésük alkalmával legalább két világnyelv megtanulására köteleztessenek. E nyelvek egyikének a Szovjetunió tudományos köreivel való együttműködés kiépítése illetőleg elmélyítése érdekében lehetőleg az orosznak kellene lennie.” Eddig az idézet, az pedig már a történelem fintora, hogy mire a javaslat egyik fele átment a gyakorlatba, a másik fele idejétmúlttá vált.

Végezetül szűkebb szakmai mesterem, Rédei László legendáriumából elevenítem fel egy szép és tanulságos mondását. Ismeretes, például ebből az elegáns kötetből is [90 éves a szegedi természettudományi képzés], hogy Rédei a hajdanában szokásos egy esztendeig a kar dékánjának tisztét is betöltötte. (Zárójelben említem meg, hogy nagyon szeretne volna elkerülni ezt a megbecsülést, s ezért, amikor a kari tanácsban 15 kollégája közül csak 9 szavazott rá, bejelentette, hogy nem vállalja a dékánságot, mert nem érzi meggyőzőnek az iránta megnyilvánuló bizalom mértékét. Ám erre az elnöklő Bruckner Győző — a Kar nagyhírű vegyészprofesszora — leleményesen arról szavaztatta meg a tanácsot, hogy elfogadja-e Rédei visszalépését. Tizenegyen nem fogadták el, így lett Rédei dékán.) Ebben a minőségében olykor furcsa eseteket kellett kivizsgálnia. Feljelentés érkezett a földtan professzora ellen (akit most jelöljünk X-szel) azzal a súlyos váddal, hogy tanszéki szobájában esténként barátaival borozgat. A fáma szerint Rédei a vizsgálat során mindössze két kérdést tett fel, s a válaszok birtokában máris meghozta figyelemre méltó döntését:

- Kérem szépen, jó tanár-e X kolléga?
 - Igen, a hallgatók nagyon szeretik az előadásait.
- És kérem szépen, jó kutató-e X kolléga?
 - Igen, magas színvonalú publikációi vannak.
- Tehát jó tanár és jó kutató. HÁT AKKOR HADD IGYÉK!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

